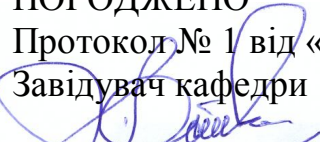


Національний університет «Чернігівський колегіум»  
імені Т.Г. Шевченка  
Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін  
імені О.М. Лазаревського

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

ПОГОДЖЕНО  
Протокол № 1 від «01» вересня 2020 р.  
Завідувач кафедри  
  
доц. Острианко А.М.

**СИЛАБУС**  
**навчального курсу**  
**«ВК 7.4. МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРІЇ»**

Галузь знань – 03 Гуманітарні науки  
Спеціальність – 032 Історія та археологія  
Освітній ступінь – бакалавр  
Форма навчання – денна/заочна  
Форма підсумкового контролю – залік

**Викладач – Острианко Андрій Миколайович**, кандидат історичних наук, доцент,  
завідувач кафедри історії України, археології та краєзнавства.  
тел.: роб. +38(046)676-850, моб. +38(050)908-71-02.  
**E-mail:** [ostryanko@ukr.net](mailto:ostryanko@ukr.net)  
**Години консультацій** – щопонеділка 12.00–13.00 (309 кабінет).

## **1. Анотація курсу**

Зміни у методологічних конструкціях в рамках історичної науки на зламі ХХ і ХХІ ст. мали багатозначний вплив на суспільну думку та на корпорацію вітчизняних істориків. Перехід від застосування у історичних дослідженнях виключно марксистської методології до писання історії «по-новому» об'єктивно призвів до пошуків вивчення всього розмаїття концепцій історіописання і появи нових версій вітчизняної історії, базованих на нових методологічних принципах.

Особливість курсу полягає в тому, що він поєднує в собі специфічні філософські проблеми з реаліями історичної науки, що розкриває перед студентом цілісну картину розвитку гуманітарних наукових знань. Таким чином, студент матиме можливість ознайомитись з «кухнею», на якій «заварюються» першоідеї студіювання історії, які виливаються згодом у реальні історичні дослідження.

Завдання курсу полягає у засвоєнні методологічних засад історичного пізнання, писання та інтерпретації історії, тенденцій у модернізації підходів до історіописання від давнини до сучасності.

Він викладається у ІІІ семестрі в обсязі 4 кредитів й передбачає 20 лекційних годин, 16 годин семінарських занять, а також 84 годин самостійної роботи.

## **2. Передреквізити курсу.**

Успішне засвоєння навчального курсу «Методологія історії» передбачає засвоєння здобувачами вищої освіти курсів «Філософські студії», «Методика самостійної роботи та основи академічного письма» та «Основи наукового дослідження».

## **3. Постреквізити курсу.**

Отримані під час вивчення курсу «Методологія історії» знання, вміння, навички можуть бути застосовані в ході подальшої дослідницької діяльності, написанні кваліфікаційної роботи, а також в разі продовження навчання за фахом на наступному освітньому рівні магістр.

## **4. Мета курсу.**

Курс «Методологія історії» має на меті узагальнити знання студентів з філософії, історії та спеціальних історичних дисциплін і показати евристичну цінність цього знання для формулювання засадничих принципів пізнання історії. Завдання курсу полягає в ознайомленні студентів з генезою методологічних проблем історії, розгляді категоріального і понятійного апарату, який складає смислове поле історичного пізнання, розкриває його механізми.

## **5. Очікувані результати курсу.**

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні

види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

Спеціальні компетентності:

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки детальні знання про певний історичний період або проблему.

## **6. Організація навчання.**

### **Зміст курсу**

## **ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1**

### **Тема 1. Основні поняття та категорії історичного процесу та історичного пізнання**

Історія як методологічна проблема. Методологія як спеціальна історична дисципліна. Завдання методології історії. «Історіософія», «філософія історії», «історична соціологія» та «методологія історії» як основні напрямки вивчення теоретичної історії.

Структура предмету методології історії: об'єктивна, суб'єктивна та об'єктивно-суб'єктивна методології. Складові методології історії – об'єкт, суб'єкт, предмет, методи, історичне знання, історична свідомість, історичний процес.

### **Тема 2. Місце історичного пізнання в системі наукових досліджень**

Історичний процес і процес історичного пізнання – дві важливі сторони наукового розуміння історії. Історичне пізнання та його особливості. Історичне пізнання та його тлумачення в різних філософських парадигмах. Питання можливості пізнання минулого, теперішнього і майбутнього у світовій та українській філософії історії. Інформаційний вибух і історичне пізнання. Історична реальність як предмет науки. Історичний процес. Принцип історизму. Функції історичного пізнання: національна легенда; реставрація і підтримка соціальної пам'яті; усталення соціуму; патріотизм; актуалізація професійної творчості; повчальність; добро і всесвітнє зло.

### **Тема 3. Категоріальний апарат методології історії**

Історичний час та його виміри. Історичне та неісторичне. Історичне як визначене суще. Неісторичне як не суще. Буття та Ніщо. Умовність історичного. Хронологія як методологічне питання. Методи виміру часу та їх вплив на сприйняття та інтерпретацію подій.

Історична реальність та історичний простір. Основні просторові визначення історичної реальності. Історична карта і панорамність історичного знання. Історичний факт та історичне джерело. Історична пам'ять, свідомість, мислення.

Проблема істини в історії. Історичний міф як провідна ідея історіописання і історичного буття. Істина як ситуація історичної реальності. Історична правда та історична оцінка.

## **ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2**

### **Тема 4. Генеза методологічних проблем історії: доннауковий етап становлення історичного пізнання**

Перші уявлення про способи писання історії. Міфологічна історії. Концепції історії Геродота та Фукидіда. Внесок істориків давнього Риму у історіографію (Полібій, Тіт Лівій, Тацит, Светоній).

Методологічна парадигма історії середньовіччя. Провіденціалізм як основа світогляду середньовічної людини і розуміння історії. Містико-релігійні основи тлумачення історії як прогресу і розвитку. Проблеми початку і кінця історії у середньовічній парадигмі історичного.

Гуманізм (Л. Валла, Н. Макіавеллі та ін.). Методологія історії доби Відродження і Просвітництва. Подолання середньовічного провіденціалізму в

епоху Відродження. Раціоналізм Ф. Бекона, Р. Декарта та Б. Спінози. Епоха Просвітництва і початки наукової історії. Перші спроби встановлення закономірностей історичного розвитку. Дж. Віко. Концепція історії французьких просвітників (Монтескьє, Вольтер, А. Тюрго, Ж. Кондорсе). Філософія історії І. Канта. Культурно-орієнтована філософія історії Й. Гердера.

#### **Тема 5. Історіописання доби «віку історії»**

Теоретичні засади романтизму та його різновиди – консервативний, ліберальний, демократичний і радикальний. Англійський романтизм (Т. Маколей, Т. Карлайль). Французький романтизм (Ж. де Местр, О. Тьєррі, Ф. Гізо, Ж. Мішле). Особливості німецького романтизму (Ф. Савіньї, К. Ейхгорн, Л. Ранке). Німецька класична філософія і обґрунтування філософії історії. Гегель і початки філософії історії. Позитивістська філософія історії (О. Конт, Г. Спенсер, Ш. Ланглюа, Ш. Сеньобос, Е. Бернгейм, Е. Фріман). Проблема наукової об'єктивності в історії. Історичні факти та їх специфіка. Проблема початку і кінця історії. Історична соціологія К. Маркса. Марксизм і історія. Й. Дройзен і початки методології історії.

#### **Тема 6. Методологічні парадигми історії ХХ ст.**

Методологічна дискусія початку ХХ ст. К. Лампрехт. Криза позитивізму. Неокантіанський виклик в науці (В. Дільтей, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт). Школа «Анналів» і перехід до «нової історичної науки» (М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель). Культурологічний підхід до вивчення історії. Соціологічна історія (М. Вебер). Абсолютний історизм Б. Кроче. Р. Колінгвуд та його «ідея історії». Неопозитивізм і початок нової філософії історії (К. Поппер і К. Гемпель). Аналітична філософія історії 50-60-х рр. (К. Гемпель, Е. Нагель, У. Дрей, М. Уайт, А. Данто). Цивілізаційний підхід до вивчення історії (О. Шпенглер, А. Тойнбі). Неокантіанська традиція в історії (С. Кьєркегор, А. Бергсон, Е. Гуссерль). Герменевтика Х.Г. Гадамера. Філософія історії людини (М. Хайдеггер, К. Ясперс). Екзистенційна методологія історії (Ж.-П. Сартр, А. Камю). «Лінгвістичний поворот» і історичне знання (Ж. Дерріда, Ж.Ф. Ліотар). Постмодернізм та історичне пізнання. Методологія постмодернізму як культурологічна інтерпретація історії. «Нова наукова історія». Криза науково-технічної раціональності та образ історії.

#### **Тема 7. Постнекласичні моделі історіописання**

Р. Барт, М. Фуко, Х. Уайт, Ф. Анкерсміт.

Ф. Фукуяма «Кінець історії». Постструктуралізм і нова філософія історії.

Когнітивна революція та лінгвістичний поворот. Постмодернізм як особливий стиль мислення. Ф. Соссьюр «Курс загальної лінгвістики».

#### **Тема 8. Основні напрями сучасних історичних досліджень.**

Загальна характеристика сучасних напрямків історичних досліджень. Сучасні напрями історичного дослідження як вираз багатовимірності і цілісності буття людини і соціуму. Презентативність різних напрямків історичного дослідження. Міждисциплінарність сучасних історичних досліджень. Методи і методики сучасних історичних досліджень. Політична історія. Біографія. Економічна історія. Соціальна історія. Історія культури і культурна історія. Історична антропологія. Історія ментальностей. Психоісторія. Мікроісторія.

Гендерна історія. Історія повсякденності. Історія ідей і інтелектуальна історія. Его-історія. Урбан-історія. Демографічна і екологічна історія. Усна історія. Історія сучасності та ін.

### Структура курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб.	бнд.	с. р.		л	с	лаб.	бнд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<b>Змістовий модуль 1.</b>												
Тема 1. Основні поняття та категорії історичного процесу та історичного пізнання.	10	2	2			6	12,5	0,5				12
Тема 2. Місце історичного пізнання в системі наукових досліджень.	10	2	2			6	12,5	0,5				12
Тема 3. Категоріальний апарат методології історії.	16	2	2			12	13	1				12
Разом за змістовим модулем 1	36	6	6			24	38	2				36
<b>Змістовий модуль 2.</b>												
Тема 4. Генеза методологічних проблем історії: донауковий етап становлення історичного пізнання	16	2	2			12	15	1				14
Тема 5. Історіюписання доби «віку історії»	24	4	4			16	21	1				20

Тема 6. Методологічні парадигми історії ХХ ст.	22	4	2			16	23	1	2			20
Тема 7. Постнекласичні моделі історіописання	22	4	2			16	23	1	2			20
Разом за змістовим модулем 2	84	14	10			60	82	4	4			74
Разом	120	20	16			84	120	6	4			110

### 7. Тематика практичних занять.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Тема 1. Основні поняття та категорії історичного процесу та історичного пізнання	2	
2	Тема 2. Місце історичного пізнання в системі наукових досліджень	2	
3	Тема 3. Категоріальний апарат методології історії	2	
4	Тема 4. Генеза методологічних проблем історії: донауковий етап становлення історичного пізнання	2	
5	Тема 5. Історіописання доби «віку історії»	4	
6	Тема 6. Методологічні парадигми історії ХХ ст.	2	2
7	Тема 7. Постнекласичні моделі історіописання	2	2
<b>Усього годин практичних занять</b>		<b>16</b>	<b>4</b>

### 8. Завдання для самостійної роботи.

#### Перелік питань, що виносяться на самостійне опрацювання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Тема 1. Основні поняття та категорії історичного процесу та історичного пізнання	6	12
2	Тема 2. Місце історичного пізнання в системі наукових досліджень	6	12
3	Тема 3. Категоріальний апарат методології історії	12	12
4	Тема 4. Генеза методологічних проблем історії: донауковий етап становлення історичного пізнання	12	14
5	Тема 5. Історіописання доби «віку історії»	16	20

6	Тема 6. Методологічні парадигми історії ХХ ст.	16	20
7	Тема 7. Постнекласичні моделі історіописання	16	20
	Разом	84	110

## 9. Порядок оцінювання

### Методи навчання

Лекції, на яких послідовно розкривається суть, значення та практична цінність основних понять, явищ та процесів, пов'язаних науковим дослідженням. На практичних заняттях здійснюється застосування набутих на лекціях теоретичних знань на практиці – вирішення проблемних ситуацій, моделювання окремих етапів наукової діяльності, аналіз кращих практик досвідчених вчених в галузі історії.

### Методи контролю

Поточний контроль здійснюється шляхом усного опитування, виконання тестових завдань та творчих навчальних завдань.

### Засоби діагностики та успішності та якості навчання

Підсумковий контроль з дисципліни у формі заліку, ректорський контроль.

### Розподіл балів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Поточне тестування та самостійна робота									Сума
ЗМ 1			ЗМ2						100
T1	T2	T3	T4	T5	T5	T6	T7	T8	
72 (сем. заняття) + 28 (самостійна робота)									



## Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на семінарському занятті	до 9 балів
б) самостійна робота	до 28 балів

**Відповідь на семінарському занятті** являє собою повідомлення з питання винесеного на обговорення. Цей виступ повинен бути чітко структурований і містити основні результати наукового вивчення проблеми, аргументи з приводу існуючих концептуальних підходів до питання, що вивчається, а також власне бачення доповідачем обговорюваної проблеми у вигляді висновків. Доповідь не повинна тривати більше 10 хвилин. При оцінюванні виступу на семінарському занятті перевага надається самостійним (*без використання конспекту*) відповідям, які демонструють вільне володіння студентом навчальним матеріалом. Обов'язковим є використання історичних джерел під час відповіді на питання семінару (цитування, демонстрація, тощо). При цьому допускається використання ксерокопій текстів джерел, репродукцій зображальних джерел, муляжів речових пам'яток, відео- та аудіозаписів, тощо. Відповіді, що спираються виключно на здобутки історіографії, не можуть бути оцінені максимальною оцінкою.

Студенти можуть ставити **питання** в ході обговорення проблем семінарського заняття. Питання також дозволяють виявити ступінь готовності студента до розгляду, винесених на семінарське заняття, питань, тому до уваги береться передусім якість питань. Ті з них, які провокують дискусію, актуалізують нові аспекти обговорюваної проблеми, створюють проблемні ситуації можуть бути оцінені високим балом, на відміну від питань репродуктивного характеру. При оцінюванні питань студентів їхня кількість принципового значення не має.

**Рецензування відповіді** на семінарському занятті передбачає визначення рівня виступу з питання семінарського заняття. З позицій власного розуміння питання студент повинен оцінити рівень знань свого колеги, вказавши на здобутки та недоліки у відповіді. Рецензія повинна враховувати самостійність суджень доповідача, їх адекватність рівню розвитку історичної науки, здатність аргументовано відстоювати свою точку зору в дискусії.

**Доповнення на семінарському занятті** передбачає стислий виступ (повідомлення) у розвиток положень, висловлених доповідачем. Доповнення не повинно повторювати аргументацію та фактичний матеріал доповідача. Цінність доповнення полягає у приверненні уваги до тих аспектів обговорюваного питання, які не знайшли висвітлення у виступі доповідача. При оцінюванні доповнень студентів їх кількість значення не має.

**Самостійна робота** передбачає опрацювання проблем, винесених на позааудиторне вивчення. Оцінювання якості самостійної роботи здійснюється в ході написання контрольних робіт з питань, запропонованих для самостійного опрацювання.

## 10. Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

### Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

A (Відмінно)	90 – 100	Видатна робота з мінімальними помилками
B (Дуже добре)	83 – 89	Вище середнього стандарту, але з деякими незначними помилками
C (Добре)	75 – 82	В цілому гарна робота, але з помітними помилками
D (Задовільно)	68 – 74	Пристойно, але зі значними помилками
E (Достатньо)	60 – 67	Задовольняє мінімальні вимоги
FX (Незадовільно)	35 – 59	Необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання (доопрацювати)
F (Незадовільно)	0 – 34	Необхідна значна подальша робота (повторний курс навчання з дисципліни)

### 11. Політика курсу.

Студент зобов'язаний відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, не запізнюватися, мати належний зовнішній вигляд. У разі відсутності через хворобу надати відповідну довідку. Пропущені заняття відпрацьовувати у визначений викладачем час. Студент повинен старанно виконувати завдання, брати активну участь в освітньому процесі, готувати презентації на практичні заняття.

## 12. Політика академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності студентами передбачає:

- Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

## 13. Рекомендована література.

### Перелік рекомендованої літератури

*Основна:*

- Августин. О граде Божиим: в 4 т. М., 1994.
- Адорно Т. Негативная диалектика. М., 1989.
- Адорно Т., Хоркхеймер М. Диалектика Просвещения. М.-СПб., 1997.
- Антонович В.Б. Три національні типи народні. Про українофілів та українофільство. *Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори.* К., 1995.
- Аристотель. Политика. *Сочинения:* В 4-х т. М., 1974. Т. 4.
- Арон Р. Этапы развития социологической мысли. М., 1993.
- Арон Р. Вступ до філософії історії. К., 2006.
- Арон Р. Опій інтелектуалів. К., 2006.
- Барг М.А. Категории и методы исторической науки. М., 1984.
- Барг М.А. Эпохи и идеи. Становление историзма. М., 1987.
- Бердяев Н. Истоки и смысл русского коммунизма. М., 1991.
- Бердяев Н. Смысл истории. М., 1991.
- Блок М. Апологія історії. М., 1986.
- Блок М. Апология истории или Ремесло историка. 2-е изд. М., 1986.
- Бойченко І.В. Філософія історії. К., 2000.
- Бондаренко Г. Історичне пізнання: питання теорії та практики. Луцьк, 1998.
- Брайчевський М.Ю. Вступ до історичної науки: Навчальний посібник. К., 1995.
- Бродель Ф. История и общественные науки. Историческая деятельность. *Философия и методология истории.* М., 1977.
- Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. К., 1993.
- Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций. Киев; Москва, 1994.
- Гердер И. Идеи к философии истории человечества. М., 1977.
- Гоббс Т. Левиафан. *Сочинения:* В 2-х т. М., 1978. Т. 2.
- Грушевський М. Історія і її соціально-виховуюче значення. *Хто такі українці і чого вони хочуть.* К., 1991.

- Грушевський М. Звичайна схема «русскої» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. *Грушевський М. Твори: у 50 т. Т. 1. С. 75–82.*
- Губман Б.Л. Смысл истории: Очерк истории современных западных концепций. М., 1991.
- Гулыга А.В. О характере исторического знания. *Вопросы философии.* 1962. № 9. С. 28–38.
- Гуревич А. Категории средневековой культуры. М., 1982.
- Данилевский Н.Я. Россия и Европа. М., 1991.
- Делез Ж. Складка. Лейбниц и барокко. М., 1998.
- Драгоманов М.П. Положение и задачи науки древней истории. *Драгоманов М.П. Вибране.* К., 1991.
- Дьяков В.А. Методология истории в прошлом и настоящем. М., 1974.
- Жуков В.А. Очерки методологии истории. М., 1987.
- Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів, 1996.
- Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999.
- Иванов В.В. Историзм в ленинской методологии научного исследования. М., 1982.
- Иванов В.В. Методология исторической науки. М., 1985.
- Иванов Г.М., Коршунов А.М., Петров Ю.В. Методологические проблемы исторического познания. М., 1981.
- Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. Навч. посібник / В.М.Литвин. К., 2002.
- Камю А. Бунтующий человек. М., 1992.
- Категории исторических наук. Л., 1988.
- Ключевський В.О. Методология русской истории. *Сочинения: В 9-и т. Т. 6.*
- Коллінгвуд Дж. Ідея історії. К., 1994.
- Коломийцев В.Ф. Методология истории. М., 2001.
- Копнин П.В. Ленинский этап в развитии философии марксизма. *Диалектика. Логика. Наука.* М., 1973.
- Лотман Ю.М. Культура и взрыв. М., 1992.
- Маркс К., Энгельс Ф. Німецька ідеологія. *Твори.* 2-е вид. Т. 3.
- Маркс К., Энгельс Ф. Немечкая идеология. *Твори.* Вид.2-е. Т. 3.
- Мельник Л.Г. Предмет і методологія історичної науки. К., 1977.
- Мишле Ж. Народ. М., 1965.
- Маннхейм К. Духовная ситуация нашего времени. М., 1990.
- Могильницкий Б.Г. Введение в методологию истории. М., 1989.
- Мор Томас. Утопия. М., 1954.
- Ницше Ф. О пользе и вреде изучения истории. Минск, 1997.
- Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. *Эстетика. Философия культуры.* М., 1991.
- Павленко Ю. Історія світової цивілізації. К., 1999.
- Павленко Ю.В. История мировой цивилизации: Философский анализ. К., 2002.
- Павлов И. После коммунизма. М., 1990.
- Платон. О государстве. Законы. *Сочинения: В 3-х т. М., 1972. Т. 3.*
- Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги.: У 2-х т. К., 1994.
- Поппер К. Злиденність історизму. К., 1994.

Потульницький В.А. Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії XVII–XX ст. К., 2002.

Репина Л.П. «Новая историческая наука» и социальная история. М., 1998.

Роттердамський Еразм. Похвала Глупості. К., 1996.

Стельмах С.П. Історична думка в Україні XIX – початку XX століття. К.: Академія, 1997. 175 с.

Стельмах С.П. Історична наука в Україні епохи класичного історизму (XIX – початок XX століття). К.:ВПЦ “Київський університет”, 2005. 378 с.

Сучасна західна філософія: Хрестоматія. К., 1996.

Тойнбі А. Постижение истории. М., 1990.

Тойнбі А. Пізнання історії. К., 1996.

Тоффлер Є. Третя волна. М., 1999.

Трельч Э. Историзм и его проблемы. М., 1994.

Февр Л. Бои за историю. М., 1991.

Франко І. Що таке поступ? *Зібр. тв. у 50-и т. Т. 45.*

Фуко М. Археологія знання. К., 2003.

Фукуяма Ф. Конец истории. *Вопросы философии.* 1990. № 3.

Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. М., 1993.

Хайдеггер М. Бытие и время. *Работы и размышления разных лет.* М., 1993.

Хаксли О. Обезьяна и сущность. *О дивный новый мир. Английская антиутопия.* М., 1990.

Хвостова К.В., Финн В.К. Проблемы исторического познания в свете современных междисциплинарных исследований. М., 1997.

Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії. К., 1993.

Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. М., 1998. Т. 1-2.

Ясперс К. Смысл и назначение истории. М., 1994.

Ящук Т.І. Філософія історії. Курс лекцій: Навч. посібник. К., 2004.

*Додаткова:*

Андреев А.Ю., Голубцова Е.С., Городецкий М.Л., Дергачев В.А., Ефремов Ю.Н. История и антиистория. Критика «новой хронологии» А.Т.Фоменко. М., 2000.

Анкерсмит Ф. Нарративная логика. Семантический анализ языка историков. М., 2003.

Анкерсмит Ф.Р. История и тропология: взлет и падение метафоры. М., 2003.

Ахундов М.Д. Концепции пространства и времени: истоки, эволюция, перспективы. М.: Наука, 1982.

Балуев Б.П. поры о судьбах России: Н.Я. Данилевский и его книга «Россия и Европа». М., 1999.

Беленький И.Л. Ученый-историк в системе научных коммуникаций. Научно-аналитический обзор. М., 1983.

Образ историка в русской культуре XIX-XX (предварительные соображения). *Историк во времени. Третьи Зиминские чтения: Доклады и сообщения научных конференций.* М., 2000.

- Берк П., Дарнтон Р., Гаскелл А., Гроув Р.Г., Леві Дж. Нові перспективи історіописання. К., 2004.
- Бессмертный Ю.Л. Некоторые соображения об изучении феномена власти и о концепциях постмодернизма и макроистории. *Одиссей*. 1995–1996. С. 5–19.
- Боден Ж. Метод легкого познания истории. М., 2000.
- Воловик В.И. Философия истории: Курс лекций. Запорожье, 1995.
- Головко В.В. Історіографія кризи історичної науки, Український контекст. К., 2003.
- Гречко П.К. Концептуальные модели истории. М., 1995.
- Гуревич А.Я. Исторический синтез и школа «Анналов». М., 1993.
- Историк и время. 20-50-е годы XX века. А.М.Панкратова. М., 2000.
- Историки о времени и о себе. М., 1998–2000. Вып. 1-4.
- Карсавин Л.П. Философия истории. С-Пб., 1993.
- Ключевский В.О. Письма дневники и мысли об истории. М., 1968.
- Козеллек Р. Минуле майбутнє. К., 2005.
- Козеллек Р. Часові пласти. К., 2006.
- Кузьмін О.С. Історичний процес: теорія і методологія дослідження. Житомир, 2003.
- Леві-Строс К. Структурна антропологія. К., 2000.
- Лук'янець В., Соболев О. Філософський постмодернізм. К., 1998.
- Макс Э. Анатомия человеческой деструктивности. М., 1994.
- Морохова Е.И. Исторический источник, исторический факт в историческом познании. Саратов, 2000.
- Нечухрин А.Н., Сидорцов В.Н., Шутова О.М. и др. Методология истории. Минск, 1996.
- Поляков Ю.А. Историзмы (мысли и суждения историка). М., 2001.
- Семенов Ю.И. Философия истории. М., 2003.
- Сорокин П. Историческая необходимость. *Человек. Цивилизация. Общество*. М., 1992.
- Сорокин П. Социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали. *Человек. Цивилизация. Общество*. М., 1992.
- Суспільство на порозі ХХІ століття: філософське осмислення плінного світу. К., 1999.
- Тельвак В. Історіософія та методологія історії: Конспект лекцій. Дрогобич, 1999. Ч. 1. Історіософія.
- Ткаченко В.М. Україна: історіософія самоорганізації. К., 1994.
- Тош Дж. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка. М., 2000.
- Трельч Э. Историзм и его проблемы: Логическая проблемы философии истории. М., 1994.
- Удод О.А. Історія в дзеркалі аксіології. Роль історичної науки та освіти у формуванні духовних цінностей українського народу в 1920-1930-х роках. К., 2000.
- Философия истории. М., 1999.
- Философские проблемы исторической науки / Ред. Гулыга А.В., Левада Ю.А. М., 1969.

- Черняк Е.Б. Цивилиография: Наука о цивилизации. М., 1996.
- Чмихов М. Вісім тисячоліть археологічної космології в Україні. *Космос древньої України*. К., 1992.
- Шильман М.Е. Такты истории: Алгоритм развития всемирной истории. Х., 1998.
- Шкепу М.А. Феноменология истории в трансформациях культуры. К., 2005.
- Шмидт С.О. Путь историка. Избранные труды по источниковедению и историографии. М., 1997.
- Шпет Г. История как проблема логики: Критические и методологические исследования. М., 2002. Ч. 1-2.
- Шутова О.М. Психоистория: школа и методы: Учебное пособие. Минск, 1997.
- Яковец Ю.В. История цивилизаций. М., 1995.